

FERDINANDY GYÖRGY

Ilyenek voltunk PALACKPOSTA V.

Furcsa, hihetetlen volt, abban a forró és forrongó budapesti nyárban, a hűvös, északi hír: *Tbinsz Géza* halott.

Ötvenhat éves volt. Nyugaton korán arat a kaszás. Aki túljut az ötödik évtizeden, fellélegezhet: haladékot kapott.

A Tanto-domb oldalán, Stockholm déli mezsgyéjén egy ideig még őrzi majd emlékét egy lány meg egy asszony. Huszadik századi líránkban pedig –, s amíg csak lesz magyar irodalom – előkelő hely illeti meg a Móricz Zsigmond körtéri cukrász messzekerült, magányos fiát.

*

A búcsúzás halk melankóliája ma már a nyugati magyar irodalomról szóló valamennyi tudósítást átszövi.

Műfordítás-gyűjteményében („Legszebb verseim”, 1988. a fordító kiadása) a kalifornikai Santa Barbarában *Hetzron Róbert* is kedves költőitől búcsúzik: ifjúsága példaképeitől és a férfikor útítársaitól.

A szerző neve ismeretlen a nyugati magyar irodalom berkeiben. Hetzron Róbert az 1956-ban kirajzolt sok ezer pesti egyetemista egyike. Franciaországban és Izraelen át jutott az amerikai egyetemre, amely így e hosszúra nyúlt nyugati tanulmányút utolsó állomása lett.

A „Legszebb verseim” félszáz oldalas füzete közel száz műfordítást tartalmaz, a világirodalom legszebb, és a fordító számára legkedvesebb verseit. Benne a budapesti gimnazista és a párizsi egyetemi hallgató első próbálkozásait az érett férfi termése egészíti ki.

Elsősorban a kötött formájú versek jelentenek számára kihívást: a szonett. A kötetben található írások legtöbbször már lefordították magyarra, mégsem hiábavaló az erőfeszítés: a fordító gyakran meglepőt, újat ad. Pedig munkái aggályosan hűségesek az eredetihez: a szerző nem költő, aki a maga képére és hasonlatosságára alakítaná az idegen anyagot.

A magyar fordításirodalom nem egy új színfoltjával találkozhat tehát az olvasó ezeken a lapokon. Ízlelgetheti Verlaine „*Őszi dalának*” minden bizonytalansággal legpontosabb magyar változatát: / *A sárguló* / *Bús nyárutó* / *Méla búrja* / *Kelt bágyatag* / *Halk vágyakat* / *Bennem újra.*

A formai pontosság kedvéért ugyan néha fordításízű maradt Hetzron egyik-másik ujjgyakorlata. Gérard de Nerval versében (*Sétány a a Luxembourg-parkban*) a fiatal nő olyan *v i r g o n c*, mint egy kismadár, majd

„ajkán újveretű dal nő”. Dal magyarul fakadni szokott, és az „újveretű” attribútuma sem egy fiatal lány lány ajkára szabott. A gyűjtemény egészére azonban a trouvaille-ok a jellemzők, az idézetnél szerencsésebb fordulatok.

A túléléshez mindenki más forrásból meríti az erőt. Hetzron Róbert műfordítás-gyűjteménye azokat a költőket teszi az olvasó asztalára, akik ennek az 56-os pesti egyetemistából lett kaliforniai tanárnak harminchárom éven át elviselhetővé tették az életet. A kötet végén található jegyzetek pedig a fordítástudomány művelői számára sem lesznek érdektelenek.

*

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem új kiadványa Haynal Imrének, a tíz éve elhunyt európai híró orvosprofesszornak állít emléket. (Ilyen volt Haynal Imre, Bern, 1989.)

„Egy megalázott, politikai szólalomoknak kiszolgáltatott nemzedék búcsú-estjén vagyunk” – írja bevezetőjében a kötet szerkesztője Domahidy Miklós. „Hányan vannak – bány százan, ezren! – akiket nem volna szabad elfelejteniünk?”

Haynal professzor emlékét – egyet a sok ezerből – hála a Domahidy testvéreknek – meg fogja ismerni az utókor. Az ő visszaemlékezéseikkel indult ez a százhetvenöt oldalas, szép kiállítású kötet.

Nemcsak egy nagy ember rehabilitációja: igazságszolgáltatás egy egész leszólt, félreállított társadalmi osztály számára is. „Családomban – írja Miklós – óriások védelmében, árnyékában nőtem fel: küzdelmes sorsú, független véleményű, értelmes, becsületes, melegszívű férfiak között... Hadd mondjam ki egyszer ilyen elkötelezetten, hogy a magyar nemesi-főnemesi osztály éneke nyolcra nyolcra adott, s ezzel eltűnésének tűzijátéka felejtethetetlen marad.”

Domahydi András a Haynal család történetét vázolja fel, „Hálát kell adnom a jóságos Istennek – idézi az özvegy levelét –, hogy 56 évig együtt élhettem egy óriás emberrel...”

Azok számára, akik e könyv lapjain ismerkednek meg vele, Haynal Imre valóban nem mindennapos jelenség.

A Domahidy testvérek után Szemere Pál, a tanítvány, az orvosra, a tanítóra és az emberre emlékezik. Balogh László, a kosztosdiák pedig az idősebb professzor hétköznapijairól rajzol megrendítő képet.

A kötet második fele dokumentumokat közöl, a professzor naplóját, leveleit, szomorú bizonyítékokat az utolsó harminc év mellőztetéséről. Mi lehetett volna belőle, ha Nyugaton él! – tűnődik a szerkesztő. De Haynal Imre Magyarországon élt, nem Nyugaton. Ő, aki angolul, németül, franciául beszélt, akit annyi egyetem fogadott volna tárt karral: otthon maradt.

Ez az elhatározás is a professzor úr emberi nagyságához tartozik.

*

„Brèves”, ez a kis délfrancia folyóirat a mai magyar novellisztikának szenteli idej második számát. Az, hogy „idei” csak jóindulatú feltételezés:

a „Brèves” százoldalas példányban, amit a napokban hozott meg a posta, nem szerepel évszám.

Ez a zsebkönyvformátumú kiadvány a francia irodalmi élet periférikus jelenségei közé tartozik: vidéki novellisták közlik benne írásaikat.

Tudnunk kell: a francia olvasó nem kedveli a novella műfaját. Okkal: néhány nagy kivételtől eltekintve a mai francia elbeszélés meglehetősen alacsony színvonalú. *René Godenne*, a műfaj nagy ismerője jegyzi meg 1989-es tanulmányában (Droz, Genf): „A produkció egészét tekintve el kell ismerni, hogy távolról sem kielégítő” a mai francia novellisztika. – A jobb írásokat ráadásul fenttartja magának Gallimard, a „Brèves” csak a fennmaradó, meglehetősen felemás terméskből válogat.

A magyar különszám is magán viseli e műkedvelőgárda kézjegyét. A személynevek kivétel nélkül többféleképpen, de minden esetben hibásan szerepelnek itt. *Attila Józsej*, *Németh László* kerül említésre, az ékezetek rendszeresen hiányoznak, a magyar szerzők neve *Ordogh*, *Nadas*, *Medzoli* (ez utóbbi Mészöly Miklós francia fedőneve.)

A bevezetőben a magyarságról megállapítást nyer, hogy „kelet és nyugat között tétovázik”, ami így, kisbetűvel, és egy féloldalas ismertetésben félreérthető. Ne rójuk fel a szerkesztőknek, hogy az utóbbi évek változásaival nem tudnak lépést tartani: „fiatal íróként” mutatják be az 1960. körül induló mai ötvenéveseket, akiknek úgymond a *Mozgo Vilag* a fórumuk. Azonban maga a válogatás is meglepő: négy prózaírónk, *Ördög Szilveszter*, *Nadas Péter*, *Munkácsi Miklós* és *Nagy András* képviselik a mai magyar novellisztákat.

A fordítások – ez már nem a folyóirat szerkesztőin múlt! általában jók, és – ez sem könnyű! – a magyar szerkesztő franciául is élvezhető írásokat válogatott. *Ördög Szilveszter* szép gyermektörténete és *Nagy András* jól megírt elbeszélése mellől azonban kilóg *Nadas* és *Munkácsi* írása. Az előbbi, mert a világirodalomban is párját ritkító remek, az utóbbi számalmas lapossága miatt.

A szerkesztő, *Jean Lacroix*, a szemelvényeket egy tíz kérdésből álló interjúval toldotta meg. Iskolás, suta kérdésekkel. Itt derül ki a francia szerkesztőgárda és a megszólaltatott magyar írók közötti színvonalbeli különbség. *Nadas Péter*, és itt-ott társai is vállvonogatva kerülgetik ezeket a már-már nevetséges – vagy csak „bennszülöttek számára készült?” – gűgyögeket.

Nadas ki is oktatja vallatóit: „A fejlődés a technika és a tudomány vesszőparipája” – mondja a fejlődést firtató franciáknak. – „Az irodalomban nyomát sem találom. Ha lenne, akkor Goethe, Flaubert vagy Dosztojevszkij elévült volna száz év alatt.” Az irodalmat a film hatásától féltő újságírónak ugyanó elmagyarázza, hogy ha a mozgó kép át is vette az epikus műfajok technikáját, úgy ennek az ellenkezője is igaz: a modern irodalom forgatókönyveket produkál. És mindebben nincsen semmi félelmetes.

Befejezésül a „Brèves” különszáma a délfrancia *André Stilt* mutatja be. A Sztálin-díjas *André Stilt*, akit *Thorézzel* és *Rákosival* együtt éltettünk az ötvenes évek elején. Stilszerű végszó. – És nagy tanulság bármennyire is szeretnénk betörni a nyugati népek tudatába, akárhol és *akárhogyan* – nem érdemes, és nem is lehet.